

**CENTRUM
EUROPY
WSCHODNIEJ**

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Janusz Kowalczyk

**Ukraińskie Termopile. Bitwa pod Krutami
1918 r. w pamięci historycznej narodu
ukraińskiego**

Copyright © Centrum Europy Wschodniej UMCS

REDAKCJA NAUKOWA:

Prof. dr hab. Walenty Baluk

Dr Nadia Gergało-Dąbek

OPRACOWANIE GRAFICZNE:

Mgr Barbara Targońska

WYDAWCA:

**Centrum Europy Wschodniej
Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie**

ul. Głęboka 45, 20-612 Lublin,
tel. (+48) 81 537 25 04
biuro@centrum.umcs.pl
<http://www.centrum.umcs.pl>

KOMENTARZE / HISTORIA Nr 33

Janusz Kowalczyk

**Ukraińskie Termopile. Bitwa pod Krutami 1918 r. w pamięci
historycznej narodu ukraińskiego**

LUBLIN, styczeń 2023

29 stycznia obchodzony jest w Ukrainie Dzień Pamięci Bohaterów Krut. Bitwa pod Krutami, która miała miejsce 29 lub 30 stycznia 1918 r., stanowi jeden z istotniejszych tematów współczesnej ukraińskiej pamięci historycznej, który już dawno przestał być postrzegany jako zwykłe wydarzenie historyczne. Sama bitwa była jedną z kilkudziesięciu potyczek między siłami Ukraińskiej Republiki Ludowej (URL) a siłami bolszewickimi i Rosją Radziecką. Mimo to mit bitwy pod Krutami jest obrazem historycznym, wiele znaczącym dla ukraińskiej pamięci zbiorowej i tożsamości narodowej.

1. Okoliczności i przebieg bitwy

22 stycznia 1918 r. ukazał się IV Uniwersał Ukraińskiej Centralnej proklamujący niezależne państwo ukraińskie. URL znalazła się w stanie wojny z radziecką Rosją. Ofensywa bolszewicka zaczęła się już 18 stycznia 1918 r. Działania wojenne rozgrywały się głównie wzdłuż linii kolejowych, a typowym rodzajem walk były bitwy o węzły kolejowe¹.

Wojska ukraińskie podjęły obronę w pobliżu stacji kolejowej Kruty, 130 km na północny-wschód od Kijowa. Przeciwko siłom bolszewickim, liczącym wg różnych szacunków 3–7 tysięcy żołnierzy pod dowództwem płk. Michaiła Murawiowa (osobiście nie uczestniczył w walce) stanęło około 600 żołnierzy ukraińskich. Szacuje się, że po stronie ukraińskiej w bitwie pod Krutami wzięło udział: 250–400 oficerów i kadetów Pierwszej Ukraińskiej Szkoły Wojskowej im. Bohdana Chmielnickiego, 114–130 ochotników 1. Kompanii Kurenia (batalionu) Strzelców Siczowych (byli to studenci Uniwersytetu św. Włodzimierza, uczniowie szkoły hydrotechnicznej, uczniowie szkoły medycznej, itp.), 60 żołnierzy Kurenia Śmierci, 80 żołnierzy Wolnych Kozaków oraz jednostka kawalerii². Po stronie bolszewickiej walczyli marynarze Floty Bałtyckiej oraz czerwogwardziści z Moskwy i Piotrogradu.

---

¹ G. Skrukwa, *Formacje wojskowe ukraińskiej „rewolucji narodowej” 1914–1921*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 217.

² <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55853090>

Rankiem 29 stycznia 1918 r. rozpoczął się atak na pozycje ukraińskie. Ukraińcy odparli kilka prób szturmów. Bitwa trwała do wieczora. Dzięki korzystnej pozycji i bohaterstwu walczących, Ukraińcy zdołali zadać Rosjanom znaczne straty i powstrzymać ofensywę do zmroku. Następnie pod naporem nieprzyjaciela większość pododdziałów wycofała się w zorganizowany sposób do eszelonów na pobliskim dworcu i ruszyła w kierunku Kijowa, niszcząc za sobą tory kolejowe. Jednak 27 osobowa grupa studentów i uczniów, zgubiła się w ciemnościach i wróciła na stację Kruty, która w tym czasie była już zajęta przez bolszewików. Wszyscy po torturach zostali rozstrzelani. Najmłodsze ofiary miały po 16 lat. Ogółem w bitwie pod Krutami po stronie ukraińskiej zginęło według różnych szacunków 70–100 osób. Straty wojsk bolszewickich sięgnęły ok. 300 ludzi.

2. Znaczenie militarne i polityczne bitwy

Bitwa zakończyła się ciężkimi stratami bolszewików. Dzięki uszkodzeniu torów ukraińskim obrońcom udało się na kilka dni powstrzymać natarcie wojsk bolszewickich na Kijów. W międzyczasie wojska URL zdążyły stłumić powstanie bolszewickie w kijowskich zakładach Arsenалу. Bitwa pod Krutami dała rządowi URL czas na podpisanie 9 lutego traktatu brzeskiego z państwami centralnymi (Niemcami, Austro-Węgrami, Turcją i Bułgarią). Ukraińska Republika Ludowa została uznana za niepodległe państwo, a jej armia otrzymała wsparcie wojsk niemieckich i austro-węgierskich w walce z bolszewikami.

3. Kruty jako nowe Termopile

Mit o „300 Spartanach” i „Krutach – naszych Termopilach” narodził się 19 marca 1918 r. podczas ceremonii ponownego pochówku ciał zmarłych obrońców Krut w Kijowie na mogile Askolda (legendarnego współzałożyciela Kijowa). Obraz taki wykorzystał po raz pierwszy w mowie pogrzebowej nieznaną z nazwiska nauczyciel poległych ochotników podczas uroczystości żałobnych.

Zwrócenie szczególnej uwagi na udział studentów i uczniów szkół średnich w obronie Krut został utrwalony w pamięci społecznej Ukraińców także za sprawą szeregu artykułów, które ukazały się w ówczesnej prasie: „Płacz za dziećmi” Wołodymyra Durdukowskiego, „Za wysoką cenę” Serhija Jefremowa, „Pamięci junaków – bohaterów pomordowanych pod Krutami” Ludmiły Staryckiej-Czerniachowskiej itp. Wybitny poeta ukraiński Pawło Tyczyna zadedykował im wiersz „Pamięci trzydziestu”. To właśnie emocjonalne postrzeganie sytuacji stało się solidną podstawą do utrwalenia mitu „300 Spartan”, zwłaszcza w diasporze, gdzie stał się symbolem ofiarnej walki o niepodległość Ukrainy³.

4. Kult obrońców Krut w społeczeństwie ukraińskim

Początkiem kultu obrońców Krut był wspomniany powtórny pochówek 27 studentów i uczniów w Kijowie, który zgromadził tysiące uczestników. Prof. Mychajło Hruszewski, przewodniczący Ukraińskiej Centralnej Rady, przypomniał słowa Horacego: *Dulce et decorum est pro patria mori!* (Słodko i zaszczytnie jest umierać za Ojczyznę!)⁴.

Pamięć o obronie Krut w Związku Radzieckim była w znacznym stopniu przemilczana, a jedyne informacje o bitwie sprowadzały się do lakonicznej informacji, że pod koniec stycznia w okolicach Krut toczyły się ciężkie walki z ukraińskimi burżuazyjnymi kontrrewolucjonistami. Jedynie w radzieckim filmie propagandowym „Pokój chatom, wojna pałacom” z 1970 r., na podstawie powieści Jurija Smolicha, bitwie pod Krutami poświęcono kilka minut. Przekaz filmowy skupia się na micie „ukraińskich dzieci”, które zostały wysłane przez burżuazyjne władze URL na pewną śmierć.

W 1923 r. w wydawanym w Galicji Wschodniej ukraińskojęzycznym kalendarzu „Czerwonej Kaliny” ukazało się wspomnienie o bitwie jednego z obrońców Krut. Jako jedni z pierwszych kult poległych pod Krutami podnieśli ukraińscy skauci (płastuni) w II Rzeczypospolitej. W 1928 r. na łamach płastowego miesięcznika „Mołode żyttia” Petro

---

³ <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/antymif/mif-pro-300-spartanciv-geroyiv-krut-yakyh-centralna-rada-kynula-na-ubiy>

⁴ <https://www.istpravda.com.ua/themes/rev100/chroniclery/5c4f6c62b8cb5/>

Isajiw zamieścił artykuł pt. *Termopile i Kruty*. Publikacja powieliała porównanie obrony Krut i obrony Termopil, które już stały się częścią ukraińskiej pamięci i narracji historycznej. Z czasem pamięć o bitwie i jej uczestnikach zaczęto czcić w kolejnych ośrodkach ukraińskiej diaspory.

Odrodzenie pamięci o bitwie na samej Ukrainie stało się możliwe wraz z upadkiem ZSRR. W jego schyłkowym okresie, w 1990 r. odbyły się pierwsze uroczystości upamiętniające obrońców na stacji w Krutach, gdzie z inicjatywy Ludowego Ruchu Ukrainy zorganizowano miting z udziałem niezależnych stowarzyszeń studenckich i środowisk patriotycznych oraz postawiono krzyż brzoźowy.

5. Upamiętnienia bitwy pod Krutami w przestrzeni publicznej i kulturze ukraińskiej

Oficjalnie Dzień Pamięci Bohaterów Krut zaczęto obchodzić w 2007 roku, zgodnie z dekretem Prezydenta „O upamiętnieniu Bohaterów Krut”. W miejscu ich ostatniej bitwy i pochówku ustawiono wcześniej tablice pamiątkowe. 25 sierpnia 2006 r. z udziałem Prezydenta Wiktora Juszczenki na dworcu kolejowym Kruty uroczystie otwarto pomnik Bohaterów Krut. Upamiętnienie zaplanowano jako siedmiometrowy kopiec, na którym zainstalowano dziesięciometrową czerwoną kolumnę, mającą przypominać podobne kolumny Uniwersytetu Kijowskiego, w którym uczyła się większość studentów biorących udział w obronie Krut. U podnóża wzgórza zbudowano kaplicę, a obok pomnika wykopano jezioro w kształcie krzyża. Pomnik został uzupełniony o siedem wagonów i otwartą platformę kolejową eszelonu wojskowego.

Pamięć o obrońcach Krut jest wyraźnie obecna w przestrzeni publicznej współczesnej Ukrainy.

Ulice Bohaterów Krut znajdują się m.in.: w Białej Cerkwi i Browarach (obw. kijowski), Dnieprze, Kijowie, Kremenczuku (obw. połtański), Krzywym Rogu, Lwowie, Łucku, Odessie, Sokolnikach (obw. lwowski), Sumach, Tarnopolu i Winnicy. Ponadto we Lwowie funkcjonuje państwowe wojskowe liceum im. Bohaterów Krut.

Przed 1991 r. na emigracji, a później w niepodległej Ukrainie ukazywały się książki poświęcone bitwie pod Krutami. W większości są to wspomnienia uczestników lub historyczne opracowania dotyczące okoliczności, przebiegu walk oraz ich znaczenia dla kształtującej się wówczas państwowości ukraińskiej.

7 lutego 2019 r. miała miejsce premiera filmu historycznego „Kruty 1918” w reżyserii w reżyserii Ołeksija Szapariewa. Film zawiera też odwołanie do współczesnych walk rosyjsko-ukraińskich. Fabuła filmu rozpoczyna się od wizyty ukraińskiego żołnierza, biorącego udział w operacji antyterrorystycznej na wschodzie Ukrainy, pod pomnikiem „Pamięci Bohaterów Krut”.

6. Obrona Krut w kontekście obecnej wojny rosyjsko-ukraińskiej

Bitwa pod Krutami jest przywoływana nierzadko w kontekście toczącej się od 2014 r. wojny obronnej Ukrainy. Zdaniem dr Olesi Isaiuk z Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej stosowniej jest porównywać obrońców Krut z 1918 r. „nie ze Spartanami w Termopilach, ale z «cyborgami» z donieckiego lotniska: i jedni i drudzy dzięki własnej odwadze, poświęceniu i poczuciu odpowiedzialności za państwowość zdołali stawić opór znacznie większej liczbie wrogów i w rezultacie stali się siłą, która ostatecznie przechyliła szalę na korzyść Ukraińców”⁵. Cyborgami określa się ukraińskich żołnierzy-ochotników, którzy brali udział w obronie portu lotniczego w Doniecku podczas wojny na wschodzie Ukrainy od 26 maja 2014 r. do 22 stycznia 2015 r. 29 stycznia 2020 r. metropolita kijowski i zwierzchnik autokefalicznego Kościoła Prawosławnego Ukrainy Epifaniusz stwierdził: „Zaledwie kilka dni temu uczciliśmy pamięć cyborgów obrońców donieckiego lotniska, którzy stali się symbolem niezłomnego ducha, odwagi i bohaterstwa i którzy w nierównych warunkach do końca bronili swojej lojalności wobec Ukrainy. Tę samą ofiarę 100 lat temu wykazało kilkuset młodych mężczyzn – studentów i podchorążych-ochotników, którzy

---

⁵ <https://old.uinp.gov.ua/news/olesya-isayuk-shist-tez-pro-kruti-abo-shcho-ne-tak-iz-traditsiinim-bachennyam-podii-29-sichnya>

oddali życie za Ojczyznę, jej przyszłość i możliwość życia dziś w suwerennym państwie, mówienia, nauki i modlitwy w naszym ojczystym języku”⁶.

Z obrońcami Krut bywają też porównywani funkcjonariusze Państwowej Służby Granicznej Ukrainy stacjonujący na czarnomorskiej Wyspie Węży. 13 funkcjonariuszy w pierwszym dniu agresji na pełną skalę FR na Ukrainę 24 lutego 2022 r. odmówili pierwotnie poddania się Rosjanom. Ukraińska centrala zarejestrowała jak jeden ze strażników broniących Wyspy Węży zaimponował swoim bohaterstwem, kiedy odpowiedział na wezwanie do poddania się skierowane przez oficera rosyjskiego okrętu wojennego lapidarnym i wulgarnym zdaniem wzywającym załogę okrętu marynarki wojennej FR do zawrócenia.

Kruty bywają też porównywane z toczącymi się od 5 do 21 marca 2022 r. walkami o podkijowską wieś Moszczun, jedną z najzacieklejszych bitew podczas obrony Kijowa. 80 żołnierzy z ukraińskiej 72. Brygady Zmechanizowanej przez ponad 2 tygodnie stawiało skuteczny opór kilkutysięcznemu zgrupowaniu wojsk rosyjskich. Głównodowodzący Sił Zbrojnych Ukrainy, gen. Walerij Załużny wyraził przekonanie, że skuteczna obrona Moszczun ochroniła Kijów przed rosyjskim szturmem.

Także obrona kompleksu przemysłowego ”Azowstal” w Mariupolu, która trwała od 16 marca do 20 maja 2022 r. jest porównywana z wydarzeniami sprzed ponad stu czterech lat. Były minister spraw wewnętrznych Ukrainy Arsen Awakow stwierdził, że wyczyn żołnierzy pułku Ukraińskiej Gwardii Narodowej „Azow”, broniących ruin zakładu w Mariupolu „zostanie włączony do podręczników historii Ukrainy na równi z bohaterstwem obrońców Krut”⁷.

7. Podsumowanie

Bitwa pod Krutami ma ważne znaczenie mitotwórcze dla konsolidacji narodu ukraińskiego. Szczególnie przykład poległych nastolatków jest niezwykle istotny w stanowieniu determinacji i męstwa obecnych obrońców ukraińskiej państwowości. Kult

---

⁶ <https://vn.20minut.ua/Podii/pershi-kiborgi-v-ukrayini-vidznachayut-den-pamyati-geroyiv-krut-11510585.html>

⁷ <https://glavnoe.in.ua/news/n357085760-istorija-o-geroizme-polka-azov-eto-novyj-epos-dlja-vsego-mira-avakov>

obrońców Krut wpisuje się w państwowocentryczną koncepcję dziejów Ukrainy, interpretując historię jako proces uzyskiwania przez Ukrainę niepodległości państwowej i walki o nią.

Dokonania bohaterów Krut wpisują się w ukraińską pamięć historyczną, stanowiąc ważny element narodowo-patriotycznej edukacji młodzieży. Jest to wydarzenie, które dobitnie świadczy o zrozumieniu przez Ukraińców własnej tożsamości, o ich gotowości do walki, obrony swojej państwowości i tożsamości przed wrogiem zewnętrznym, do poświęcenia najcenniejszej wartości – życia – dla lepszej przyszłości ojczyzny.

Mural w Kijowie na ulicy Wielkiej Wasylkiwskiej poświęcony bitwie pod Krutami.

Źródło: <https://www.unian.ua>